

Vergaderjaar 1997–1998

25 606

Emancipatiebeleid 1998

25 631

Emancipatie-ondersteuningsbeleid

Nr. 4

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 18 februari 1998

De vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid¹ heeft op 10 december 1997 overleg gevoerd met minister Melkert van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over:

- **de voortgangsbrief emancipatiebeleid 1997/1998 (Kamerstuk 25 606, nr. 1);**
- **de notitie Emancipatieondersteuningsbeleid (Kamerstuk 25 631);**
- **de nota «Kansen op combineren: arbeid, zorg en economische zelfstandigheid» (SoZa-97-923);**
- **'s minister brief ter aanbieding van het onderzoeksrapport «Een kwestie van mannelijkheid» (SoZa-97-882);**
- **de brief van de ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Justitie inzake het vervolgbeleid verklaring van Den Haag over vrouwenhandel (Kamerstuk 26 606, nr. 2).**

Van het overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) beaamde de conclusie van de minister dat de emancipatie nog niet «af» is en dat ondersteuning en stimulering nodig blijven van de ontwikkeling naar een geëmancipeerde samenleving. In de voortgangsbrief worden evenwel weinig nieuwe stimulansen aangedragen. De brief is eerder een opsomming van bestaand beleid. Met name ontbreken beleidsvoornemens, specifiek gericht op het wegnemen van de nog steeds bestaande verschillen in keuzes die jongens en meisjes in het onderwijs maken, keuzes die consequenties hebben voor hun positie op de arbeidsmarkt. Mevrouw Visser was wel positief over de beleidsmaatregelen op het gebied van werkgelegenheid. De verruimde mogelijkheden voor het combineren van zorg en arbeid sporen met haar wens, dat er een gezinsvriendelijke arbeidsmarkt komt, waarop plaats is voor de werknemer met zorgtaken. Dat de arbeidsparticipatie van vrouwen is gestegen, is verheugend, maar voorkomen moet worden dat ouders niet anders kunnen dan beiden fulltime werken. Het opvoeden van kinderen is waardevol en het moet ouders mogelijk zijn tijdelijk of gedurende een langere periode te kiezen voor het zelf zorgen voor de kinderen.

¹ Samenstelling:

Leden: Wolters (CDA), voorzitter, Van Nieuwenhoven (PvdA), Doelman-Pel (CDA), Biesheuvel (CDA), Vliegenthart (PvdA), ondervoorzitter, Scheltema-de Nie (D66), Van Middelkoop (GPV), Schimmel (D66), Rosenmöller (GroenLinks), Van Zijl (PvdA), Bijleveld-Schouten (CDA), Middel (PvdA), Van Hoof (VVD), Noorman-den Uyl (PvdA), Adelmund (PvdA), Dankers (CDA), Giskes (D66), Marijnissen (SP), Essers (VVD), Van der Stoep (VVD), Van Dijke (RPF), Bakker (D66), Klein Molekamp (VVD), Van Blerck-Woerdman (VVD) en Meyer (groep-Nijpels).

Plv. leden: Terpstra (CDA), Oudkerk (PvdA), Soutendijk-van Appeldoorn (CDA), Mulder-van Dam (CDA), A. de Jong (PvdA), Visser-van Doorn (CDA), Van der Vlies (SGP), Fermina (D66), Rabbae (GroenLinks), Van der Ploeg (PvdA), G. de Jong (CDA), Dijkema (PvdA), M. M. H. Kamp (VVD), Kalsbeek-Jasperse (PvdA), Apostolou (PvdA), Heeringa (CDA), Van Boxtel (D66), J. M. de Vries (VVD), B. M. de Vries (VVD), Leerkes (Unie 55+), Van Vliet (D66), Hofstra (VVD), Hoogervorst (VVD) en Nijpels-Hezemans (groep-Nijpels).

Steeds vaker wordt door ouders en deskundigen aandacht gevraagd voor de jeugdigen van twaalf tot zestien jaar. Gewaarschuwd wordt voor de individueel en maatschappelijk ongewenste effecten van het zogenaamde sleutelkind. De CDA-fractie waardeert het dat de minister dit probleem onderkent. Terecht besteedt de minister speciale aandacht aan de problematiek van laagopgeleide vrouwen en allochtone vrouwen, maar hij vermeldt geen extra maatregelen. Wel bieden de bepalingen van de loopbaanonderbrekingsregeling mogelijkheden voor herintreedsters om als vervangster van een verlofganger aan het werk te gaan. Ook de onlangs besproken regeling thuiservice biedt kansen voor deze grote groep werkzoekenden. Of beide maatregelen voldoende resultaat opleveren, moet nog blijken.

Uitvoerige gedachteswisselingen over de toekomst van de emancipatie-ondersteuning hebben geresulteerd in «de Bundeling», die expertise moet genereren en als katalysator moet fungeren. Het is cruciaal, dat er een duidelijke band met het veld blijft bestaan. Met name dienen de zogenaamde traditionele vrouwenorganisaties zich betrokken te blijven voelen bij de nieuwe ondersteuning, omdat zij een belangrijk en breed draagvlak vormen. Welke plaats zullen koepelorganisaties als de NVR in het geheel krijgen? Mevrouw Visser was er niet gerust op dat de drie criteria (landelijke uitstraling, vernieuwend karakter en verbreding van het draagvlak) bij de praktische uitwerking voldoende armslag zullen geven aan zulke organisaties.

Zij was er niet zeker van, dat de instelling van de Tijdelijke expertise-commissie emancipatie in het nieuwe adviesstelsel (TECENA) voldoende zal zijn om het nieuwe adviesstelsel krachtige impulsen te geven. Het is jammer dat de commissie pas zo laat is ingesteld. Immers, de adviesraden die door deze commissie moeten worden gecontroleerd en geadviseerd, zijn inmiddels aardig geïnstitutionaliseerd en zullen externe sturing dan ook niet gemakkelijk accepteren. Het is vreemd, eerst de Emancipatieraad op te heffen en vervolgens te constateren dat er een leemte is ontstaan. Hoe ziet de minister het functioneren van de tijdelijke commissie?

Tot de opdracht aan de commissie behoort onder meer het gericht zoeken naar vrouwen voor adviescolleges. In hoeverre wordt hierbij het bureau Toplink betrokken? Dat beheert een databank van inzetbare vrouwen. Blijft in «de Bundeling» de beleidsadvisering, vroeger uitgevoerd door de Emancipatieraad, overeind?

Mevrouw Visser miste o.a. de resultaten van Opportunity in bedrijf en Toplink en de bevindingen van de commissie dagindeling. Kan hierover nadere informatie worden verschaft? Hoe gaat het met Toplink na 1 januari?

Belangrijke facetten van het emancipatiebeleid worden decentraal vastgesteld of uitgevoerd. De minister heeft aangegeven, dat hij regelmatige afstemming wil bevorderen met het IPO en de VNG. Mevrouw Visser vond dat belangrijk, omdat zij bezorgd was over de mate waarin het emancipatiebeleid doorgang vindt op provinciaal en gemeentelijk niveau. Op welke manier zal de afstemming worden geregeld?

Zij was voor handhaving van evaluatie van het emancipatie-ondersteuningsbeleid in 2000 en tegen uitstel tot 2001. De evaluatie dient door een onafhankelijke partij te worden uitgevoerd. Zijn de criteria voor de evaluatie al vastgesteld?

Het zal wel niet anders kunnen, maar het komt wat vreemd over dat de vrouwenhandel als onderdeel van het emancipatiebeleid wordt besproken. Mevrouw Visser kon zich vinden in de drie hoofddoelstellingen waarop het beleid inzake vrouwenhandel is gericht: het versterken van het preventieve beleid en van het opsporings- en vervolgingsbeleid en het intensiveren van de slachtofferhulp. Samenwerking op Europees niveau is dringend noodzakelijk ter bestrijding van de vrouwenhandel. Het is goed, dat daarbij ook niet-gouvernementele organisaties worden betrokken. Zij noemde in dit kader de Stichting tegen

vrouwenhandel, die onder meer in de preventieve sfeer op dit terrein goed werk doet. Hoe worden de NGO's in het vervolg bij het beleid betrokken?

Het is positief dat Nederland zich actief zal inzetten bij de onderhandelingen over een facultatief protocol bij het VN-verdrag. De op 10 december gehouden rondetafelconferentie zal daartoe ongetwijfeld bouwstenen leveren. Zullen de resultaten van deze conferentie ook in Europees verband worden gebruikt? De vrouwenhandel zal gezamenlijk worden bestreden. Nederland hanteert de regel, dat slachtoffers van vrouwenhandel die daarvan aangifte doen, een tijdelijke verblijfsvergunning krijgen voor de tijd van de procedure. Kennen andere landen dezelfde regel? Gaan ze verder of niet? Nederland zou zich aan het beleid in de omliggende landen kunnen spiegelen.

Voornemens op papier maken geen einde aan de mensonterende handel in vrouwen, met seksuele uitbuiting als doel. De CDA-fractie vindt dat de uitvoering van het voorgenomen beleid in dezen met voortvarendheid ter hand moet worden genomen en dat mensensmokkel en vrouwenhandel zwaarder moeten worden gestraft.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA) sprak de hoop uit dat de minister al iets kan zeggen over de aanbevelingen van de op de dag van de rechten van de mens gehouden rondetafelconferentie en over zijn voornemens met die aanbevelingen. Zij complimenteerde het kabinet met opzet en uitwerking van de plannen ten aanzien van de verklaring van Den Haag, waarin het optreden tegen de vrouwenhandel en tegen geweld tegen vrouwen en kinderen aan de orde is.

Zij was het ermee eens dat de emancipatie niet «af» is en dat de alledaagse werkelijkheid nog niet overeenkomt met de sociale wenselijkheid van een zo groot mogelijke gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. Het Centraal bureau voor de statistiek meldt dat van de generatie van 1970 21% kinderloos zal blijven en dat dit percentage naar verwachting bij de volgende generaties 25 zal zijn. Alleen voortgang ten aanzien van het combineren van taken en het veranderen van de specifieke arbeidspatronen van mannen en vrouwen, kunnen het dilemma van de keuze tussen kind en carrière verkleinen. Op dit beleidsterrein zal de komende jaren kinderopvang, in alle mogelijke vormen georganiseerd en gecontroleerd, het grootste probleem zijn. De minister loopt voorop. Dat niet iedereen even hard loopt op dit terrein, is een probleem. In de pers is wel aandacht besteed aan de afspraken die in het najaarsoverleg zijn gemaakt over pensioenrechten, maar niet of nauwelijks aan eventuele afspraken op dit terrein. Kan de minister hierover duidelijkheid scheppen? Wat is in zijn ogen de ideale situatie op het gebied van de kinderopvang? Welk regeringsbeleid is op de langere termijn nodig voor kinderopvang? Welke verantwoordelijkheid heeft de regering voor kinderopvangbeleid? Welke verantwoordelijkheid behoudt zij in dezen op langere termijn? Hoe zit het precies met de plannen voor buitenschoolse opvang voor kinderen tot zestien jaar?

Mevrouw Van Nieuwenhoven vroeg naar 's ministers ervaringen op het gebied van de coördinatie van het emancipatiebeleid. Is het juist dat er dit jaar nog geen overzicht is gegeven van de emancipatieparagrafen in de verschillende begrotingen? Zouden de vakministers niet verplicht kunnen worden, zelf aan te geven hoe zij zijn omgegaan of denken om te gaan met dat beleidsterrein?

Het is schrikbarend dat uit alle analyses blijkt dat het percentage werklozen onder allochtone vrouwen zeer hoog is. Ter vermindering daarvan zullen extra inspanningen nodig zijn, waarschijnlijk vooral op het terrein van scholing en opleiding. Dat geldt ook voor meisjes in het kader van de jeugdwerkloosheid. Overal wordt geconstateerd dat allochtone meisjes het zo goed doen op scholen, maar dit zegt niets over hun mogelijkheden om later aan het werk te komen in het beroep waarvoor zij

zijn opgeleid. Het ministerie van OCW probeert samen met het bedrijfsleven vrouwen in technische beroepen te krijgen. De werkgevers zien ook wel dat zij anders op langere termijn niet genoeg werknemers zullen kunnen krijgen. Toch komen bijvoorbeeld in de bouw vrouwen (vrijwel) niet in aanmerking voor werkervaringsplaatsen, stageplaatsen of training, hoewel het ministerie van OCW extra geld beschikbaar stelt om in de bouw vrouwen aan het werk te krijgen. Dat is een gevolg van enerzijds het image van de bouw bij meisjes en anderzijds de gedachten van werkgevers dat meisjes toch wel niet zullen komen. Ziet de minister geen kans om samen met zijn collega van Onderwijs met de werkgevers in de bouw over deze kwestie te overleggen? Zo ja, wil hij de Kamer dan rapporteren over het resultaat van dit overleg?

In de voortgangsbrief staat dat er de komende tijd vooral moet worden gestimuleerd en geïnitieerd en dat daarvoor nieuwe allianties aangeaan moeten worden. Daarbij gaat het om de sociale partners en het bedrijfsleven. In dat verband vroeg mevrouw Van Nieuwenhoven zich af waarom Toplink niet voorkomt in het werkprogramma voor 1998 en hoe het zit met de subsidie. Haars inziens dient de kleine subsidie op de website voor Vrouwen in de politiek tenminste tot na de verkiezingen van 1998 te worden gehandhaafd, omdat het hierbij om een goed communicatiemiddel gaat. Ook al zijn ze niet nieuw, onder de nieuwe alliantiepartners worden ook de andere overheden vermeld. Dat de vrouwenraden niet genoemd worden, is op zich niet zo'n probleem, maar als met andere overheden alleen IPO en VNG bedoeld worden, is dat wat mager. De vrouwenraden organiseren veel mensen en geven veel trainingen en cursussen. Na de andere overheden worden politieke en maatschappelijke organisaties als nieuwe alliantiepartners genoemd. Verschijnt de in 1996 de toegezegde vervolgnota met een langetermijnvisie op het emancipatievraagstuk in de Nederlandse multiculturele samenleving nog in deze kabinetsperiode? Wanneer komt de monitor beschikbaar met de kerngegevens, nodig om het emancipatieproces op hoofdlijnen inzichtelijk te maken?

Mevrouw Van Nieuwenhoven stelde dat in de nota «Kansen op combineren» een goede analyse wordt gegeven van de problemen. De nota is om advies naar de SER en de Raad voor het overheidsbeleid gestuurd. Welk tijdspad heeft de bewindsman voor ogen voor deze nota?

In Kamerstuk 25 631 wordt TIJE niet genoemd, wat merkwaardig is, omdat de activiteiten hiervan precies stroken met het beschreven beleidsonderdeel. Is alleen verzuimd deze organisatie te noemen? Is het echt waar, dat de huisvesting en dergelijke van «de Bundeling» nog niet bekend is?

Mevrouw Van Nieuwenhoven beval iedereen de lezing aan van het onderzoeksrapport «Een kwestie van mannelijkheid», omdat daarin alles wordt bevestigd wat men toch al dacht. Het rapport bevat een aantal opvallende passages. Onder meer wordt vermeld dat het goed mogelijk is om bij de emancipatie-effectrapportage de N-toets te gebruiken. In de voortgangsbrief staat daar niets over. Kan de minister bevestigen dat het zal gebeuren?

Tegenwoordig wil iedereen gezinsbeleid voeren. De overheid zal dat dan ook als invalshoek bij het emancipatiebeleid voor haar verantwoording moeten nemen, al is het de vraag of het geen apart beleidsterrein is. Denkt de minister ook dat kinderopvang een van de belangrijkste problemen is om op te lossen als de overheid in dezen denkt beleid te moeten voeren?

Naast het «beroemde» glazen plafond waar vrouwen mee te kampen krijgen als zij in mannenberoepen – en eigenlijk in het algemeen – proberen aan de top te komen, is er ook nog een rubberen plafond. Er bestaat namelijk een plafond in het middenkader, want ook als een bedrijf trots is op het aantal vrouwen in het middenkader, dan nog wordt vrouwen zelden de kans geboden om door te stoten tot zelfs maar onder

het glazen plafond. Misschien zou hiervan een punt moeten worden gemaakt voor de langere termijn en zou de overheid zowel vrouwen als bedrijfsleven erop moeten wijzen dat dit geen knelpunt mag blijven.

Mevrouw **J. M. de Vries** (VVD) beaamde dat hoewel de maatschappelijke verhouding tussen mannen en vrouwen de laatste 25 jaar grondig is veranderd, de emancipatie nog niet «af» is. Zij onderschreef dat ondersteuning en stimulering op een aantal beleidsterreinen noodzakelijk zijn en sprak de hoop uit, dat dit niet altijd zo zal zijn. Er is nog steeds een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen wat de deelname aan de arbeidsmarkt betreft. Dat verschil geldt zowel de mate waarin en het niveau waarop als de verschillende segmenten. Met name alleenstaande vrouwen en vrouwen die kostwinner zijn, hebben weinig kansen.

Niettemin is het verheugend dat de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen is toegenomen, dat er geen verschil meer is tussen mannen en vrouwen in deelname aan het onderwijs en dat met name allochtone meisjes het in het onderwijs opvallend goed doen.

De meest voorkomende oplossing voor de opvang van kinderen en de vervulling van zorgtaken in het algemeen is, dat vrouwen in deeltijd werken om zo zorg en arbeid met elkaar te combineren. De meerderheid van de vrouwen doet dit. Veel vrouwen combineren werk en zorgtaken met plezier, omdat zij het leuk vinden om voor hun kinderen te zorgen. Er zijn nog te weinig stimulansen om binnen het gezin de rollen om te draaien (mannen in deeltijd werkend) en om vrouwen alsnog na (bijna) fulltime terugkeer op de arbeidsmarkt carrière te laten maken. Dat laatste gebeurt minder dan verwacht en gewent.

Opvallend is, dat het inkomensverschil tussen mannen en vrouwen groter wordt naarmate het opleidingsniveau hoger is. Komt dat doordat vrouwen naar te lage functies solliciteren en in te lage functies blijven? Of is het ook een gevolg van de beroepensegregatie? In dat kader kan het voorgenomen onderzoek naar de mate waarin functiewaarderings-systemen sekseneutraal zijn, verhelderend zijn. Misschien is een omkering van het systeem van maatman naar maatvrouw een goed uitgangspunt. Er zijn op dit punt wel onderzoeken gedaan, maar misschien is het goed voor Nederland, nog eens na te gaan hoe hierin meer evenwicht kan worden gebracht. Hierbij past ook de conclusie dat blijvende ongelijkheden tussen vrouwen en mannen verschillende gevolgen voor de samenleving hebben. Ook wat dit betreft, liggen er voorstellen om de geconstateerde werkelijkheid zo te veranderen dat mannen en vrouwen in gelijke mate werk en zorg zouden kunnen combineren. De overheid kan de faciliteiten scheppen om dit te bevorderen, maar de mensen moeten hun eigen afwegingen en keuzes maken.

Voor 1998 worden drie prioriteiten gesteld: op het gebied van arbeid, zorg en inkomen, op het gebied van geweld tegen vrouwen en op het gebied van de instrumentontwikkeling. Op het eerste gebied is al een aantal zaken in gang gezet. In het kader van de verschillende verlofregelingen is onlangs de wet Financiering loopbaanonderbreking door de Kamer behandeld samen met de bijbehorende wet met betrekking tot sociale verzekeringswetten in relatie tot verlof. In de nota «Kansen op combineren» wordt o.a. nader ingegaan op kinderopvang. De regering is voornemens het CPB te vragen een integrale raming en economische analyse op te stellen van een volwaardige en toereikende opvangvoorziening in 2010. Waarom is voor 2010 gekozen en wanneer komt het CPB-rapport? Is het beschikbaar vóór de opstelling van het nieuwe regeerakkoord? Het is een goede zaak dat er op korte termijn geld beschikbaar is voor de buitenschoolse opvang. Heeft de minister inmiddels zicht op de verschillende initiatieven? Wordt er al een plan gemaakt voor de opvang van twaalf- tot zestienjarigen, wat in de zeer nabije toekomst het volgende knelpunt zou kunnen blijken te zijn? Hoe hanteert het kabinet vanuit de stellingname dat verdere groei wenselijk

wordt geacht, de gezamenlijke aanpak van een evenwichtige verdeling van de verantwoordelijkheden die een adequate groei van de voorzieningen realiseren, het beleid in omliggende landen in ogenschouw genomen?

Het ziet er naar uit dat voor de komende jaren de structuur wordt vastgelegd van het emancipatie-ondersteuningsbeleid waarmee de regering al enige tijd bezig is. Een van de factoren die van belang zijn voor de verbreding van het draagvlak voor emancipatiebeleid, is de samenwerking met en van maatschappelijke organisaties die deel uitmaken van dat beleid. De samenwerking met o.a. IPO en VNG met betrekking tot bijvoorbeeld lokaal en sociaal beleid is niet onbelangrijk. Daarnaast speelt een rol dat de nieuwe adviesraden geacht worden de emancipatiedeskundigheid op het eigen beleidsterrein in te brengen. De Emancipatieraad is opgeheven, maar zal voor drie jaar worden opgevolgd door de TECENA, welke commissie de adviesraden tijdelijk zal bijstaan in het belang van de emancipatoire aspecten van hun adviezen. De VVD-fractie is niet onverdeeld gelukkig geweest met de instelling van deze commissie, omdat die de adviesraden weer een vrijbrief kan geven om zich niet al te zeer in te spannen wat de emancipatorische deskundigheid betreft, terwijl zij dat toch eens zullen moeten doen. Nu het besluit is gevallen, wil de fractie graag weten wie deel uitmaakt van de commissie. Wat de structuur van het emancipatieondersteuningsbeleid betreft, zal men in de nabije toekomst te maken hebben met een aantal expertisecentra, die verschillende in de nota helder omschreven doelstellingen hebben. Initiatieven van deze centra zullen worden gesubsidieerd op basis van algemene criteria, die door mevrouw De Vries onderschreven werden. Dat de fusie, genaamd «de Bundeling», tot stand zal komen, is duidelijk, maar inzicht in de bestuurlijke samenstelling ontbreekt. Hoeveel invloed op dit expertisecentrum hebben de vrijwillige vrouwenorganisaties of maatschappelijke organisaties die zich met specifieke voor vrouwen relevante thema's bezighouden? Bestaat het gevaar dat het emancipatiebeleid alleen nog door bepaalde professionals, hoe goed ook, wordt uitgezet? Bepaalt de vrouwenbeweging de thema's of doen de professionals dat? Ook mevrouw De Vries vroeg naar de toekomst van Toplink. Ook haar leek het uiterst zinnig dat de website van Vrouwen in de politiek in ieder geval tot de verkiezingen blijft functioneren.

De voorbereiding van en de deelname aan de sociale top en de VN-vrouwenconferentie in Peking hebben aangetoond dat er talloze initiatieven in de vrouwenbeweging zijn en dat er op vele beleidsterreinen op allerlei niveaus wordt gewerkt aan verbetering van de positie van vrouwen. Graag zag mevrouw De Vries dat die initiatieven en inzet behouden blijven. Zij vroeg op welke wijze met de NGO's wordt overlegd als voorbereiding op de jaarlijkse bijeenkomst van de CSW in maart. Wat zal de inbreng zijn van Nederland ten aanzien van de vier onderwerpen die voor 1998 op de agenda staan? Wordt er in VN-verband nog iets gedaan met de in Unieverband opgestelde guidelines met betrekking tot de vrouwenhandel?

Wat de mensenrechten voor vrouwen betreft, is het verheugend dat het ernaar uitziet dat er een facultatief protocol ten behoeve van het individueel klachtrecht wordt toegevoegd aan het SIO-verdrag. Ook de opstelling van een Europese verklaring van effectieve maatregelen ter voorkoming en bestrijding van vrouwenhandel in Europa, is een goede zaak. Mevrouw De Vries zag dit als een uitvloeisel van de VN-vrouwenconferentie in Peking waarop aan dat punt veel aandacht is besteed. Samen met andere fracties heeft de VVD-fractie in het overleg naar aanleiding van Peking aangedrongen op beleid, samen met de landen in Oost-Europa.

In het kader van de instrumentontwikkeling (de derde prioriteit) wees zij erop dat het onderzoeksrapport «Een kwestie van mannelijkheid» aantoont, dat mannen en vrouwen nog steeds uitgaan van een zeer

eenzijdig beeld, waarin beelden van mannelijkheid de toetssteen zijn. De ontwikkelde N-toets, die is uitgetoet op zowel de nota voor het jeugdbeleid als de nota over kennisbeleid, geeft aan, dat iedereen op een andere manier moet leren kijken. Een positieve bijkomstigheid is dat deze toets breder is dan mannen en vrouwen en ook tekortkomingen in toekomstig beleid voor minder geprivilegieerde groepen aantoonde. Gegeven de conclusie op pagina 149 van het rapport, vroeg mevrouw De Vries zich toch af of de brede toepassing van de N-toets ooit van de grond zal komen. Ook de emancipatie-effectrapportage heeft zich slechts in een matige belangstelling kunnen verheugen. Hoe denkt de minister om te gaan met de resultaten van het onderzoek? De derde evaluatie van de wet Voorzieningen gehandicapten zou misschien een goede aanleiding kunnen zijn om de N-toets of in ieder geval de emancipatie-effectrapportage in de praktijk te brengen.

Mevrouw **Van Vliet** (D66) betoogde dat 1998 in twee opzichten een bijzonder jaar wordt in de vele decennia van strijd voor gelijke rechten voor vrouwen en mannen. Met een grote overzichtstentoonstelling wordt herdacht dat 100 jaar geleden de nationale tentoonstelling «Vrouw en arbeid» werd gehouden. Tevens wordt het vijftigjarig bestaan van de Universele verklaring van de rechten van de mens gevierd met in Nederland speciale aandacht voor het thema vrouwenrechten en mensenrechten. Er is weliswaar veel bereikt en verbeterd, maar er is geen reden voor grote tevredenheid. Zo werkte in 1996 45% van de vrouwen, tegenover 72% van de mannen. Tussen 1987 en 1995 daalde het aantal vrouwen met een deeltijdbaan van 52% naar 42%, terwijl het aantal mannen met een deeltijdbaan zo'n 10% is gebleven. Hieruit blijkt dat het nodig is dat de overheid met name mannen een steuntje in de rug geeft, ook in het kader van wettelijke regelingen. Mevrouw Van Vliet sprak de hoop uit dat de Eerste Kamer het wettelijk recht op deeltijdarbeid zal aanvaarden. Zij was blij dat er onderzoek wordt gedaan in het kader van een algemene verlofwet. Langs deze wegen kan de noodzakelijke cultuuromslag worden bereikt.

Zij noemde het pijnlijk, dat vrouwen nog steeds gemiddeld 75% van het uurloon van mannen verdienen. Zelfs bij toepassing van een correctie op achtergrondkenmerken – wat zijn dat eigenlijk? – blijft het vrouwenuurloon toch nog gemiddeld 9% lager. Nagegaan zal worden of de functiewaarderingssystemen wel sekseneutraal zijn. Dat is wel aardig, maar eigenlijk is het antwoord al bekend: de vrouw als secretaresse krijgt minder betaald dan de man die hetzelfde werk doet, maar management-assistent wordt genoemd. Het leek mevrouw Van Vliet noodzakelijk deze kwestie weer eens onder de aandacht te brengen van de diverse media en de werkgevers.

Terecht wordt in Nederland ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Universele verklaring van de rechten van de mens extra aandacht besteed aan het thema vrouwenrechten en mensenrechten. Nederland vraagt gelukkig altijd in nationaal verband en in EU-verband heel veel aandacht voor dit onderwerp, maar ook hier worden vrouwenrechten helaas nog niet altijd als mensenrechten beschouwd, zoals blijkt uit het feit dat hier jaarlijks 211 000 vrouwen het slachtoffer zijn van mishandeling door hun partner of ex-partner, waarbij het in 50 000 gevallen zelfs om zwaar geweld gaat. Dit mag niet onderbelicht blijven. Krijgt dit onderdeel een plaats in het kader van de viering van het vijftigjarig bestaan van de mensenrechtenverklaring?

In de nota «Kansen op combineren» wordt uitgebreid ingegaan op het thema arbeid en zorg. Mevrouw Van Vliet had graag over deze goede nota beschikt ten tijde van de discussie in 1996 over de nota inzake gezinsbeleid. De D66-fractie heeft toen kritiek geuit op het feit dat er in het kader van dat gezinsbeleid onvoldoende voorwaarden werden gecreëerd om de combinatie arbeid, zorg en economische zelfstandigheid mogelijk te

maken. De nu voorliggende nota lijkt een correctie of aanvulling op de gezinsbeleidnota.

Sinds de decentralisatie in 1996 van de kinderopvanggeldten is de groei van de kinderopvangplaatsen gestagneerd. Om het beleid, bedoeld om het aantal plaatsen te laten groeien, te laten slagen, zijn de mogelijkheden die de beleidsuitvoering biedt van groot belang. Het VON heeft in zijn reactie op de nota «Kansen op combineren» een aantal opties voor uitbreiding geschetst, zoals professionalisering van peuterspeelzaalwerk, uitbreiding van de gastouderopvang en ontwikkeling van nieuwe vormen van opvang. Hoe ziet de minister in het algemeen de toekomst van de kinderopvang? Mevrouw Van Vliet was het ermee eens dat kinderopvang een van de centrale onderwerpen is die van belang zijn voor emancipatie en in het kader van breder gezinsbeleid. Bij de kinderopvang betrof zij ook de buitenschoolse opvang. De gelden die naar aanleiding van de motie-Wolffensperger beschikbaar zijn gekomen voor de buitenschoolse opvang van twaalf- tot zestienjarigen, gaan voor een deel naar de vier- tot twaalfjarigen. Is er enig zicht op, of die gelden voldoende zijn voor het opzetten van reële activiteiten? De opvang van twaalf- tot zestienjarigen is essentieel in het kader van preventie en van gezinsbeleid.

Het «anderhalfverdienersgezin» is terrein aan het winnen. Het gaat om 30% van de gezinnen. Gemiddeld werkt de man dan 36 uur en de vrouw 9. Een interessante vraag is of het mannelijk kostwinnerschap «een kwestie van mannelijkheid» is en deeltijdwerk en zorgen «een kwestie van vrouwelijkheid». Deze vraag wordt in het boeiende rapport «Een kwestie van mannelijkheid» helaas niet beantwoord. In het rapport werd verder veel wel beantwoord of bevestigd. De wat theoretische conclusie van het rapport, dat de dominante beelden van mannelijkheid zich omzetten in beleid en zich voordoen als een algemeenheidsmythe, is op zich interessant, want dat betekent dat een zogenaamd «vrouwenprobleem» niet direct in algemeen beleid omgezet zal worden. De ervaring leert dat dit ook zo is. Graag zou mevrouw Van Vliet deze veronderstelling breder getoetst zien op een soortgelijke wijze als naar aanleiding van «Een kwestie van mannelijkheid» is gebeurd met de nota «Kennis in beweging». Zij vroeg zich af of de N-toets niet een vervanger van de emancipatie-effectrapportage gaat worden, omdat uit de emancipatie-effectrapportage is gebleken dat de beleidsontwikkeling niet of nauwelijks terug te draaien is als die al ver gevorderd is op het moment van de toets. Dat bleek bijvoorbeeld bij de toetsing op het gebied van leerwegen in MAVO/VBO. Al viel de toets dramatisch uit voor vrouwen en vrouwenemancipatie, de beleidsontwikkeling werd niet stopgezet. De N-toets kan veel effectiever zijn, omdat deze eerder in het traject wordt uitgevoerd. Er komt in januari een symposium over dit onderwerp. Mevrouw Van Vliet vroeg de minister beide toetsen nader te bezien om te bepalen, of ze in elkaars verlengde liggen of dat het beter is volledig over te stappen op de N-toets aan het begin van het traject, teneinde in bredere zin te toetsen op mannelijkheid of vrouwelijkheid. Zij betwijfelde of de emancipatie-effectrapportage het resultaat zal opleveren dat zij destijds hoopte. Het emancipatie(ondersteunings)beleid zou een breder terrein moeten bestrijken dan alleen arbeid en zorg. De minister van emancipatiebeleid mag best verder kijken, bijvoorbeeld naar de terreinen multiculturaliteit, armoede, scholing en welzijn, ook al zijn dat grotendeels terreinen van collega-bewindspersonen. Facetbeleid is wel goed, maar mevrouw Van Vliet vond dat die bewindspersonen moet worden gevraagd met goede beleidsstukken te komen om dit alles in breder verband te bezien. Zij was tevreden met de instelling van organen als de commissie dagindeling, de denktankgroep ZMV-vrouwen en Opportunity in bedrijf, en zou daaraan organisaties willen toevoegen als Transact en het Clara Wichmanninstituut. Voor het instellen en behouden van deze organen zijn kennis en expertise dusdanig gebundeld dat recht wordt gedaan aan het streven naar een gelijkwaardige positie voor man en vrouw. Het is jammer

dat veel provinciale besturen kennelijk het belang niet inzien van deze vorm van ideeënontwikkeling en hun provinciale emancipatiebureaus opheffen of laten opgaan in heel brede organisaties, met alle nadelen van dien. Hoe denkt de minister over deze thematiek? Is het niet jammer dat op deze wijze die kennisvergaring en expertise verdwijnen?

Wat gaat er precies gebeuren met de gegevens van de commissie Dagindeling? Is er een tijdpad voor de adviezen? Organisaties als TIJE vinden dat ZMV-vrouwen via de denktankgroep ZMV-vrouwen te veel apart gezet worden van het emancipatiebeleid voor blanke Nederlandse vrouwen. AISA werkt juist bewust aan een tijdelijke speciale ZMV-vrouwengroep om snelle integratie te bereiken. Het zou interessant zijn, een discussie te voeren over de vraag welke richting men op wil met ZMV-vrouwen in de multiculturele Nederlandse samenleving. Misschien kan een koppeling worden gelegd met de voortgangsrapportage over ideeën op het gebied van emancipatiebeleid voor ZMV-vrouwen. Misschien kan een en ander gedeeltelijk gecombineerd worden met de al genoemde website, die tot na de Tweede-Kamerverkiezingen moet blijven bestaan.

Mainstreaming en monitoring staan centraal in de stukken. Veel emancipatieorganisaties hebben gevraagd of mainstreaming niet een excuus is om niets meer te hoeven doen. Wordt evenwel voor facetbeleid gekozen – en dat deed mevrouw Van Vliet – dan hoort daar mainstreaming bij, al zijn de twijfels van de emancipatieorganisaties niet geheel onterecht. Immers, facetbeleid heeft al eerder geleid tot grote onduidelijkheid over de vraag bij welk ministerie emancipatiebeleid zou moeten horen. Zij was voor monitoring, wanneer dit betekent dat de Kamer jaarlijks een goed overzicht krijgt, met bijdragen van de diverse ministeries en zo mogelijk vooruitlopend op diverse begrotingsbehandelingen, want dan is «monitoring» een mooi woord voor iets wat eigenlijk altijd al zou moeten gebeuren.

Verwijzend naar de notitie over het emancipatieondersteuningsbeleid in het kader van het proces van bundeling en herschikking en de opheffing van Arachne, vroeg mevrouw Van Vliet welk tijdpad voor «de Bundeling» geldt en waarbij de Vrouwenalliantie wordt gerekend. Deze herkent zich namelijk absoluut niet in de aanduiding «sectorale koepelorganisatie» in de categorie «informatie en signalering», maar meent te vallen onder de categorie «expertiseontwikkeling». Zitten in de emancipatieadviesgroep ook jongeren, mannen en ZMV-vrouwen? Mevrouw Van Vliet sloot zich ook aan bij de vragen over Toplink.

Mevrouw **Oedayraj Singh Varma** (GroenLinks) verzocht de minister bij de al genoemde festiviteiten in 1998 ook te betrekken de vrouwen die naar Nederland komen in het kader van gezinshereniging of gezinsvorming, de zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen.

Uit de tweede jaarrapportage over armoede en uitsluiting en de daarin genoemde vier belangrijke categorieën kwetsbare groepen blijkt, dat armoede relatief vaak een vrouwenprobleem is. Oudere alleenstaande vrouwen hebben vaak geen of weinig pensioen, bijvoorbeeld doordat zij destijds als deeltijdwerker niet in aanmerking kwamen voor een pensioenregeling of niet weten dat zij aanspraak kunnen maken op een deel van het pensioen van hun ex-echtgenoot. De reparatie op het gebied van de deeltijdpensioenen met een terugwerkende kracht van twintig jaar lijkt langzaam maar zeker dichterbij te komen. De Hoge Raad zal uiteindelijk uitsluitel moeten geven. Gaat de regering zodra er definitief duidelijkheid is, een voorlichtingscampagne starten om te bewerkstelligen dat zoveel mogelijk vrouwen alsnog pensioen krijgen?

Terecht heeft het kabinet geconstateerd dat er een groot probleem is op het gebied van de opvang van kinderen in alle leeftijdsgroepen, en met name in de lagere inkomensgroepen. Het zal het CPB vragen om een kosten-batenanalyse te maken van toereikende kinderopvang in het jaar

2010. Wat gebeurt er voor die tijd? Hoe kan vooral voor de kinderen van ouders in de lagere inkomensgroepen opvang worden gestimuleerd? Hoe kan het kabinet de CAO-partijen aanzetten tot het maken van meer afspraken over kinderopvang? Hoe staat het met de buitenschoolse opvang voor kinderen tot zestien jaar? Zijn er voldoende middelen voor de buitenschoolse opvang? Kinderopvang is voor GroenLinks een basisvoorziening.

Het ouderschapsverlof is inmiddels wat flexibeler geworden, maar de veranderingen gaan langzaam. Een groot knelpunt is, dat niet doorbetaald wordt. Het toekomstige zorgverlof zal waarschijnlijk wel doorbetaald worden, maar dat is weer geen duidelijk afdwingbaar recht van de werknemer. In de voortgangsbrief wordt diversiteit als bron van kwaliteit genoemd. Bedoelt de minister dat diversiteit door het gehele emancipatiebeleid heen moet gelden als bron van kwaliteit? Dat zou mevrouw Varma zeer waarderen, maar zij vroeg zich af hoe dit zal worden uitgewerkt en gemeten. Zij was groot voorstander van de denktank voor zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen, omdat die deskundig zijn op het terrein van hun eigen emancipatie en goede beleidsaanbevelingen op dat terrein kunnen formuleren. Wat gebeurt er met de aanbevelingen, notities en dergelijke van de denktank? Een discussie over de standpunten inzake deze denktank kwam ook mevrouw Varma gewenst voor. Die discussie zou lijken op de discussie algemeen beleid versus specifiek beleid. Haars inziens moet algemeen gebeuren wat algemeen kan en specifiek wat specifiek moet. Op een aantal terreinen is er nog specifiek beleid nodig voor de genoemde groep vrouwen.

In geen enkele notitie wordt een opmerking gemaakt over vrouwen met een handicap, terwijl uit een onderzoek van vijf jaar geleden is gebleken dat de positie van vrouwen met een handicap niet rooskleurig is. In welke mate en welke vorm wordt er gewerkt aan de emancipatie en maatschappelijke participatie van vrouwen met een handicap? Kan bij evaluatie van de Wet op de reïntegratie en de WVG ook de positie van vrouwen met een handicap in ogenschouw genomen worden? Mevrouw Varma vroeg om ruimte in het vrijwilligerswerk voor vrouwen met een handicap, waarbij zij met name blinde en slechtziende vrouwen noemde. Bij interruptie werd erop gewezen dat staatssecretaris De Grave in het kader van de Wet op de reïntegratie en de WVG op verzoek van de Kamer specifiek beleid op deze terreinen heeft toegezegd. Mevrouw Varma antwoordde zich niet te willen beperken tot de voorliggende stukken. Vandaar dat zij ook de kwestie van de pensioenen heeft aangeroerd.

Ook zij vroeg zich af waarom de Vrouwenalliantie in de categorie «informatie en signalering» ondergebracht is. De Vrouwenalliantie omvat toch meer. Ook wilde zij duidelijkheid over de nieuwe subsidiënormen. Dat de activiteiten vernieuwend moeten zijn, is prima, maar wat wordt onder «vernieuwend» verstaan en welke criteria zijn er ontwikkeld om dat te toetsen? Wat is vernieuwend voor allochtone organisaties en wat voor organisaties van zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen?

Mevrouw Varma pleitte ook voor voortzetting van Toplink. Van de bij deze organisatie ingeschreven vrouwen wordt 95% geplaatst. De organisatie heeft veel succes met het plaatsen van allochtone vrouwen. Er dient dan ook duidelijkheid te komen over Toplink, mede ten behoeve van de opdrachtgevers. Blijft het budget voor Toplink gelijk of wordt het verhoogd, omdat het succes van Toplink meer vrouwen aantrekt en dus meer bemiddeling nodig maakt? Dat Opportunity 2000 op de prioriteitenlijst staat is prima, omdat ook deze organisatie goed functioneert, maar het is de vraag waarom Toplink er niet op staat.

Op welke termijn is «de Bundeling» startklaar? Waar wordt dit orgaan gevestigd? Hoe gaat het eruit zien? Hoe wordt de behartiging van de belangen van vrouwen vormgegeven? Mevrouw Varma feliciteerde de minister met de benoeming van een zwarte vrouw tot directeur van «de

Bundeling». Ook op andere niveaus zouden zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen benoemd moeten worden.

In de brief over de vrouwenhandel worden goede voorstellen gedaan. Het is goed dat de vrouwenhandel niet alleen vanuit justitieel oogpunt wordt bekeken, maar ook uit het oogpunt van emancipatie en zorg. Mevrouw Varma vroeg aandacht voor verborgen vormen van vrouwenhandel in het kader van het zogenaamde verblijf bij partner.

Voorts vroeg zij aandacht voor de positie van prostituees. Deze vrouwen hebben nogal eens te maken met geweld.

Tot slot deelde mevrouw Varma mede dat op 6 december jl. in het kader van de Wet inzake overleg minderhedenbeleid (WOM) een Surinaamse vrouwenraad is opgericht.

Antwoord van de regering

De **minister** stelde dat de coördinerende functie inzake emancipatiebeleid zowel uitdagend en interessant is als weerbarstig, omdat het in de huidige structuur niet simpel is om op andere terreinen dan de eigen ministeriële terreinen invloed te doen gelden. Heeft zo'n invloed succes en komt er op een beleidsterrein iets op gang, dan moet de coördinerend minister afstand houden, omdat het belang van emancipatiebeleid als facetbeleid is, dat het binnen het betrokken beleidsterrein zelf verder van de grond komt. Het coördinerend karakter is vooral gelegen in het opstarten en rapporteren. Een voorbeeld van de startfunctie is wat er is gebeurd op het gebied van de vrouwenhandel. Er is samen met Justitie een samenwerking tot stand gebracht op Europees niveau, waarbij de eigensoortige kenmerken van de positie van vrouwen een plaats hebben gekregen naast de puur justitiële benadering, om vervolgens nationaal en internationaal te bewerkstelligen dat dit onderwerp op een hoger niveau van beleidscommitment een vervolg krijgt, in de eerste plaats in het justitiële spoor. Dat proces is samen met minister Sorgdrager op een zodanige wijze vorm gegeven, dat het model zou kunnen staan voor wat wellicht op andere terreinen bereikt zou kunnen worden. Maar omdat dit lang niet altijd kan lukken, moet vermeden worden dat het coördinerend ministerschap wordt omgeven door een verwachtingspatroon van volledigheid. Een zekere selectiviteit in de aanpak kan dan van belang zijn. Geprobeerd zou moeten worden te bereiken dat de gekozen aanpak een voorbeeldfunctie voor andere terreinen heeft. In dit opzicht zijn er voorbeelden op het terrein van onderwijs, zoals het programma vrouw en techniek. De emancipatie-effectrapportage is ook op onderwijsterrein goed aangepakt. Er is bovendien een vervolg aan gegeven. Dit zou op andere beleidsterreinen inspirerend kunnen werken, zonder dat de coördinerend minister voor emancipatiebeleid daarbij betrokken behoeft te worden.

Bij de toedeling van de portefeuille coördinatie emancipatiebeleid zal rekening gehouden moeten worden met de mogelijkheden van de onderscheiden ministeries op het stuk van emancipatoire activiteiten. Uiteraard mag in het kader van emancipatiebeleid ook worden gekeken naar belendende beleidsgebieden. Kinderopvang bijvoorbeeld valt onder de verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van VWS, maar kan ook worden benaderd, uitgaande van werk en inkomen. Dat gebeurt in toenemende mate. Het is volgens de minister een conditio sine qua non voor de arbeidsmarkt van morgen dat de kinderopvang beter wordt georganiseerd. In een gepaste balans van belangstelling, assertiviteit en de eigen plaats kennen, moet de coördinerend bewindspersoon dan proberen enige beweging in de zaak te krijgen. Kinderopvang is een van de motoren voor het in de komende jaren goed van de grond krijgen van het emancipatiebeleid.

In de nota «Emancipatie in uitvoering» is een voorzichtige poging gedaan om capita selecta centraal te stellen. Uiteraard moet zo'n selectie zorgvuldig geschieden. Op die manier zal vanuit de coördinerende functie

aan emancipatiebeleid een zekere meerwaarde gegeven kunnen worden. Aan die coördinerende functie zou een meer expliciet verantwoorde invulling moeten worden gegeven in het komende regeerakkoord. De nota «Kansen op combineren» is een poging om via het tussenstation van het rapport van de commissie Toekomstscenario's, in enige samenhang invulling te geven aan de paragraaf die destijds in het huidige regeerakkoord is opgenomen. De bewindsman sprak de hoop uit dat het kabinet in de nota recht heeft gedaan aan de hoofdthema's van deze commissie en heeft geïdentificeerd waar een vervolginspanning nodig is. In 1998 zal de armoedeval voor alleenstaande ouders worden verkleind door aanpassing van de tariefgroepindeling. In lijn met wat de commissie heeft gedaan, moet uitgaande van het perspectief 2010 de basis voor fundamentele beslissingen worden gezocht. Dat dit nodig is op het gebied van de kinderopvang, is zonneklaar. Vandaar het verzoek aan het CPB om een kosten-batenanalyse te maken van toereikende kinderopvang in het jaar 2010. Die gegevens zullen voor mei bekend zijn. Over de vraag wie dan welke verantwoordelijkheid moet nemen, buigt zich de groep in het kader van marktwerking, deregulering en wetgevingskwaliteit. De minister zou het accent op het laatste willen leggen, omdat er een taak van de overheid moet blijven. Voor het eerst is uitgesproken dat er een blijvende verantwoordelijkheid is van de overheid om toe te zien op de totstandkoming en het behoud van een adequate voorziening in de behoefte aan kinderopvang, zodat de kansen op combineren van werk en opvoeding van kinderen maximaal worden, met name voor vrouwen. Keuzevrijheid ontstaat pas als het voorzieningenniveau gelijk is aan de vraag op de markt. Deze in de nota uitgesproken ambitie wordt vervolgens vertaald naar een gedeelde verantwoordelijkheid van de vier partijen in dezen: overheid, ouders, werkgevers en werknemers. Uitgaande van de bevindingen van MDW en het doorkijkje van het CPB zal er een keuze moeten worden gemaakt. Wie spreekt over kinderopvang als basisvoorziening, wijst een richting aan voor wat er uiteindelijk tot stand moet worden gebracht. Tot op heden is gewerkt met de startfunctie in de kinderopvang uit de vorige kabinetsperiode en de startfunctie in de buitenschoolse opvang voor kinderen tot twaalf jaar. Daar is een decentralisatiebeweging aan toegevoegd, maar wie uiteindelijk verantwoordelijk is, is in het midden gelaten. Dat kan niet langer, omdat er zo te veel onduidelijkheid bestaat voor de potentiële investeerders in kinderopvangvoorzieningen. Bij kinderopvang gaat het nu niet zozeer om sociale visie of emancipatie als wel om de economische behoefte aan een grotere participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Kinderopvang is dan een strategische voorziening. Naar aanleiding van de motie-Wolffensperger heeft het kabinet toegezegd te zullen experimenteren met buitenschoolse opvang voor twaalf- tot zestienjarigen. De experimenten zullen moeten leren of opvang van kinderen in deze leeftijdsgroep nuttig en nodig is. Dat zal wel een andersoortige opvang moeten zijn dan voor jongere kinderen bestaat. Daarmee is nog nauwelijks ervaring opgedaan. Er moet een oplossing worden gezocht voor alle problemen die zich voordoen op het terrein van de opvang van kinderen vanaf hun geboorte. De uitspraken vanuit de Kamer over die buitenschoolse opvang hebben vertrouwen doen ontstaan in het politieke draagvlak van een structurele ontwikkeling op het terrein van de buitenschoolse opvang. Vrijwel alle gemeenten hebben dan ook een aanvraag ingediend om te kunnen putten uit de circa 25 000 plaatsen, ondanks het nog ontbreken van een garantie voor structurele financiering. In het najaarsoverleg is ook over deze kwestie gesproken. Afgesproken is om in de tripartiete werkgroep extra inspanningen te vragen van de partners in de onderscheiden sectoren. Vooralsnog bestaat er bij de sociale partners grote terughoudendheid wat de opvang van de oudere kinderen betreft. Deze terughoudendheid is niet in overeenstemming met het eigenbelang van de sectoren om langs die weg de arbeidsparticipatie

van vrouwen te bevorderen. Het is wel begrijpelijk dat de sociale partners eerst willen weten wat de langeretermijnoriëntatie van de overheid is. Dat is een reden temeer om bij de start van het volgende kabinet een middellangetermijnlijn uit te zetten, waarbij helderheid wordt gegeven over de verantwoordelijkheidsverdeling inzake de organisatie en de financiering. Dat schept een betere basis om van werkgevers en werknemers een (onvermijdelijke en gewenste) bijdrage te vragen in dezen.

De minister wees wat «de Bundeling» betreft op de brief van 9 december. Hij had veel waardering voor de organisaties die daaraan hebben meegewerkt en dankte deze. De besturencommissie heeft gemeld dat mevrouw Ferrier (coördinator welzijnswerk in Amsterdam) als directeur is aangesteld en dat mevrouw Groen (burgemeester van Oostzaan) tot voorzitter is gekozen. Onder een door het bestuur vast te stellen naam kan «de Bundeling» nu van start gaan. Daarbij zal aan de orde zijn de afstemming met de organisaties uit het veld, met dien verstande dat er een onderscheid is aangebracht tussen de expertiseontwikkeling (ook wat de financiering uit het DCE-budget betreft) en de verdere functies op het gebied van het emancipatieondersteuningsbeleid. In het jargon vallen die onder de categorie «informatie en signalering», maar daarbij blijft de financiering (uit het DCE-budget) van bijvoorbeeld de Vrouwenalliantie gehandhaafd. De Vrouwenalliantie is een van de organisaties met een cruciale functie bij het organiseren van vrouwen. Wil de alliantie aan expertiseontwikkeling doen, dan is daar geen bezwaar tegen. Een organisatie als de NVR kan blijven inschrijven voor activiteitensubsidies in het kader van dat budget. Het is van het grootste belang dat «de Bundeling» fungeert als aanspreekpunt voor organisaties uit het veld die ook producten kunnen afnemen. Als dat niet het geval is, krijgt «de Bundeling» een probleem. Om de uiteengezette redenen is ervoor gekozen de expertiseontwikkeling te scheiden van de representatie. In het bredere kader van de herziening van het adviesstelsel is ervoor gekozen de Emancipatieraad niet te laten voortbestaan. De Emancipatieraad heeft er met klem op gewezen dat in de eerste fase waarin nieuwe adviesorganen hun plaats moeten zoeken en hun programma moeten ontwikkelen, de eerste aandacht niet zal uitgaan naar het geven van een plaats aan emancipatieaspecten op de onderscheiden beleidsterreinen. Om die reden is de Tijdelijke expertisecommissie ingesteld, die niet tot taak heeft gekregen zelf beleidsadviezen uit te brengen, maar wel om zich op die adviesorganen te richten. De minister was bereid om in relatie tot andere bewindspersonen als het ware een schaduwfunctie te vervullen in dezen. Hem leek een goede start verzekerd van het nieuwe adviesstelsel, met inbegrip van het recht doen aan het emancipatiefacet. Aan het einde van de periode van de Tijdelijke expertisecommissie zal verantwoording afgelegd moeten worden van de wijze waarop het emancipatiefacet op diverse terreinen ingang heeft gevonden. Dan zal kunnen worden bepaald of het een werkbare constructie is en of de verinnerlijking van het emancipatiefacet in de aanpak van de afzonderlijke adviescommissies voldoende is. De commissie bestaat uit mevrouw Van Doorne-Huiskes (voorzitter), mevrouw Evenhuis, mevrouw Essed en de heer Schippers. De adviesorganen moeten zelf de emancipatieaspecten in hun beleid betrekken. Doen zij dat niet, dan moet de Tijdelijke expertisecommissie dat constateren. De minister gaf toe dat het gehele traject lang geduurd heeft. De Tijdelijke expertisecommissie is gevraagd er bij de adviescommissies op aan te dringen voldoende vrouwen te benoemen. Het is evident dat Toplink daarbij de eerste schakel is. De komende twee jaar kan Toplink rekenen op dezelfde overheidsbijdrage, zij het dat de bewindsman er bij Toplink op heeft aangedrongen, te proberen de actieradius te vergroten en daartoe in 1998 een evaluatie te laten uitvoeren. Over de overheidsbijdrage wordt door het ministerie overlegd met andere ministeries die

belang in Toplink zouden moeten stellen. Dat die functie raakvlakken heeft met arbeidsmarkt en economische ontwikkeling is evident. Over het draagvlak van de overheidsbijdrage zal de Kamer zo spoedig mogelijk worden geïnformeerd.

De commissie dagindeling zal in april haar eindrapport uitbrengen, zodat zij voldoende tijd heeft voor haar onderzoek. De commissie is actief en creatief bezig. In deze kabinetsperiode kunnen de bevindingen van de commissie dus gezien worden en in de volgende kabinetsperiode kan er werk van worden gemaakt. Het zal een mix zijn van beleidsmatige zaken en micro-ervaringen waaruit beleidsconsequenties getrokken zijn. De bewindsman verwachtte dat alle sceptici uiteindelijk zullen zeggen dat het toch de moeite waard was.

Wat er op provinciaal niveau de afgelopen tien tot vijftien jaar op emancipatiegebied is gebeurd, is belangrijk, maar het is een zaak van de provincies om er zelf de gewenste invulling aan te geven. Wel is besloten tot een bestuurlijk overleg van DCE met VNG en IPO om gebrek aan afstemming, dubbel werk en witte vlekken te voorkomen.

Wat de vrouwenhandel betreft, verwees de minister naar wat minister Sorgdrager daarover kortgeleden heeft gezegd en wat zij in de nabije toekomst zal doen. Ten aanzien van het facultatieve protocol is beweging in de goede richting geconstateerd. Als rechtstreeks gevolg van de conferentie in Den Haag is onder het Luxemburgs voorzitterschap het punt van informatiecampagnes opgepakt en is er een bijeenkomst over georganiseerd. EU-commissaris Gradin is op dit punt zeer actief. De rondetafelconferentie bereidt de internationale deskundigenbijeenkomst op 5 februari voor, die bijeengeroepen is door minister Van Mierlo en de bewindsman. Deze bijeenkomst is bedoeld om in het mensenrechtenbeleid van Buitenlandse Zaken aspecten een plaats te geven als vrouwenhandel, de positie van prostituees, de behandeling in het kader van juridische procedures hier te lande en dergelijke. Het plan van aanpak dat zal worden voorgelegd op de deskundigenbijeenkomst, is deze middag aan minister Sorgdrager aangeboden. Om niet te veel af te wijken van de bijzondere rechten die in andere landen worden gegeven aan vrouwen in het kader van vrouwenhandel, heeft Nederland van meet af aan een regeling op Europees niveau nagestreefd. Er zijn grenzen aan hoever men kan gaan. De beantwoording van de specifieke vraag van mevrouw Visser in dezen dient te geschieden door minister Sorgdrager.

Er is overleg toegezegd met de NGO's, voorafgaand aan de CSW-bijeenkomst.

In het najaarsoverleg van 9 december is door de minister van OCW en de bewindsman met de sociale partners afgesproken dat zal worden overlegd over extra inspanningen om meer leerarbeidsplaatsen te creëren. Het aantal leerarbeidsplaatsen is de afgelopen jaren verhoudingsgewijs afgenomen, wat onaanvaardbaar en onverantwoord is in het licht van de komende knelpunten op de arbeidsmarkt. In dat kader zouden de specifieke kanten van de instroom van meisjes aan de orde kunnen komen. De bewindsman hoedde er zich voor een sector als de bouw centraal te stellen, omdat zo'n wens ook wel in de praktijk opgepakt moet worden. Hij was het ermee eens dat het geen zin heeft OCW-gelden in het voortraject te steken voor het aantrekken van vrouwen in de bouw, als men in de bouw het belang van stageplaatsen voor vrouwen niet vermag in te zien. In kwantitatief opzicht is het belangrijker zich te richten op beroepen waarin meer vrouwen participeren, zoals de zorg. Minister Borst en de bewindsman zullen binnenkort met de werkgevers in de zorgsector overleggen, omdat die vrezen dat de ambities van verkiezingsprogramma's en de arbeidsmarktmogelijkheden niet met elkaar in overeenstemming te brengen zullen zijn.

Hij betoogde dat de N-toets en de emancipatie-effectrapportage twee verschillende dingen zijn. Met de emancipatie-effectrapportage wordt beoogd na te gaan wat de effecten van ingezet beleid zijn op de positie,

kansen en vooruitzichten van vrouwen en hoe eenzijdig uitwerkende consequenties kunnen worden voorkomen. De N-toets heeft meer betrekking op de perceptie en terminologie bij het omschrijven van probleemstellingen en oplossingsrichtingen. Deze instrumenten zijn volgens hem de moeite waard, maar zullen contraproductief worden naarmate de ambitie van volledigheid groter is. Mensen kunnen alleen van het nut ervan overtuigd worden als een geselecteerde aanpak aantoonbaar is, dat het instrument hier en daar interessante dingen kan opleveren. Op een paar geselecteerde terreinen zal de emancipatie-effectrapportage worden gehanteerd. Over het resultaat zal uiteraard worden gerapporteerd. De vraag dient beantwoord te worden wat in algemene zin kan worden gedaan met dit instrument. Datzelfde zal met de N-toets gebeuren.

Bij interruptie werd gevraagd of het nieuwe belastingplan niet bij uitstek geschikt is om er de N-toets en de emancipatie-effectrapportage op toe te passen en of de coördinerend bewindsman dat wil voorstellen. De minister zei, al tijdens de totstandkoming van het plan een aantal aspecten ervan te hebben gezien. Het zou interessant zijn om de verschillen tussen de varianten nog eens onder de loep te nemen. Hij was bereid de suggestie onder de aandacht te brengen van de collega's van Financiën.

Naar aanleiding van een interruptie stelde hij dat er een aantal interessante ervaringen is opgedaan met de emancipatie-effectrapportage en dat het de bedoeling is, met die ervaringen rekening te houden bij de beleidsvorming. In dit opzicht is de gedachte om het belastingplan onder de loep te nemen, interessant, omdat het plan zal worden gevolgd door een beleidstraject waarin deze aspecten expliciet een plaats zouden kunnen krijgen. Of zo'n vervolgstap kan worden gezet, is uiteraard ook afhankelijk van wat de Kamer op dit stuk doet.

De minister vond het een redelijk verzoek om ervoor te zorgen dat het project Veelzijdigheid in de politiek tot aan de verkiezingen kan functioneren. Dat leek hem in te passen in de beschikbare ruimte.

De resultaten van de monitoring zullen in de tweede helft van 1998 beschikbaar zijn.

Wat het verdwijnen betreft van het jaarlijkse overzicht van emancipatieparagrafen uit de memories van toelichting, herinnerde de minister eraan dat hij zich al verleden jaar de vrijheid had voorbehouden om tot heroverweging van deze procedure te komen, omdat weinigen dit dikke document gebruikten en het geen volledig beeld gaf, doordat ministeries niet gehouden zijn om in hun memorie van toelichting op de begroting aan te geven wat er op emancipatiegebied gebeurt. Het is de bedoeling, uit te gaan van de uitvoering per ministerie. Daarbij speelt het SG-werkplan een belangrijke rol. In april verschijnt het jaarboek waarin ook beleidsgegevens verzameld worden. Het jaarboek voorziet in een redelijke behoefte. Het is minder beleidsintentioneel en meer praktisch rapportierend en is daardoor effectiever.

Wat de maatman en maatvrouw aangaat, meende de bewindsman dat de functiewaardering in de verdere ontwikkelingen op het terrein van arbeid veel aandacht zal moeten houden. Hij had evenwel de neiging in te zetten op de condities waaronder de versnelling van de arbeidsparticipatie tot stand kan komen, omdat de noodzakelijke inzet van vrouwen op alle niveaus ertoe zal moeten leiden dat vrouwen ook op niveau worden betaald. Het is maar de vraag of die objectieve ontwikkeling niet de meeste kans op succes biedt op het verkleinen van de kloof tussen functiewaardering en beloning. De overheid heeft geen directe zeggenschap over de functiewaardering. Wel moet telkenmale worden gesignaleerd dat de verhoudingen op de arbeidsmarkt scheef zijn wat de betaling van mannen en vrouwen aangaat.

Het project «Opportunity in bedrijf» loopt goed en heeft via de aangesloten bedrijven een potentieel bereik van 700 000 werknemers. Er is veel

vraag naar het aanbod van Opportunity (quick scan, nulmeting en handboek). Op praktisch niveau wordt aangegeven waar de mogelijkheden voor vrouwen kunnen worden verruimd. Daarbij komt het middenkader aan de orde. Met de Opportunityscan wordt de relatie tussen top en middenkader in beeld gebracht en worden de doorstromingsmogelijkheden inzichtelijk gemaakt.

In de afgelopen jaren zijn voorlichtingscampagnes ondersteund om de uitspraken van het Europees Gerechtshof over deeltijdpensioenen bekendheid te geven. Alleenstaande oudere vrouwen (ook 65-plussers) hebben grote aandacht gekregen in het inkomensbeleid en behoren tot de groepen die er het meest op vooruitgaan in de inkomensontwikkeling die is voorzien voor de periode 1995–1998. Gebleken is dat deze vrouwen een steuntje in de rug nodig hadden.

Dat er nog pas een begin is gemaakt met het daadwerkelijk integreren van de ZMV-factor in de ontwikkeling van het emancipatiebeleid, was voor de bewindsman aanleiding bescheidenheid te betrachten bij de uitspraak dat diversiteit als bron van kwaliteit moet worden aangemerkt voor het emancipatiebeleid. Er is wel veel aandacht voor gevraagd bij de opzet van «de Bundeling». Tijdens werkbijeenkomsten is verkend wat de belangen van zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen zouden moeten betekenen voor het emancipatiebeleid. Het is de bedoeling de verslagen van de vier conferenties te analyseren en te proberen er enkele punten uit te halen die een plaats moeten krijgen in het selectieve emancipatiebeleid voor de komende tijd. Die analyse (de beloofde vervolgnota) zal de Kamer voor mei aangeboden worden.

TIJE is uitgebreid betrokken geweest bij de organisatie van een en ander. De minister was het er niet mee eens dat de instelling van de ZMV-denktank haaks staat op het uitgangspunt diversiteit. In de huidige fase waarin men een weg zoekt op het moeilijke terrein van aansluiting, is specifieke aandacht nodig. Uiteraard mag een en ander niet in het vervolgtraject in een «ZMV-koker» geplaatst worden. Er is een post op het DCE-budget opgenomen om organisaties op dit terrein te steunen als onderdeel van de emancipatieondersteuningsstructuur in de komende jaren. Initiatieven van de organisaties zelf zijn welkom.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA) vond dat de f.30 000 voor de website zou moeten worden verstrekt door de minister voor de digitale snelweg, de minister van Economische Zaken. Ook Toplink leek haar langs die weg gesubsidieerd te moeten worden. Het is raar dat het emancipatiebeleid niet terug te vinden is in het budget van dat ministerie voor dit soort dingen. Zij spoorde de bewindsman aan om dat bij zijn collega van EZ aan te kaarten.

Wil de minister de Kamer nog voor het kerstreces of in januari in een brief laten weten of het kabinet ervoor voelt het belastingplan of onderdelen ervan te voorzien van een N-toets of emancipatie-effectrapportage? Tot slot memoreerde zij een mijlpaal in haar vijftienjarig Kamerlidmaatschap. Nog nooit eerder had zij een bewindspersoon horen zeggen dat kinderopvang niet alleen op de korte termijn een overheidsverantwoordelijkheid is, maar ook op de lange termijn en waarschijnlijk blijvend.

Mevrouw **Van Vliet** (D66) drong erop aan, het percentage vrouwen op kieslijsten voor de komende verkiezingen in het oog te houden en verzocht de bewindsman erover te spreken met zijn collega van Binnenlandse Zaken, omdat de cijfers dalen.

Mevrouw **Oedayraj Singh Varma** (GroenLinks) sloot zich aan bij de opmerking van mevrouw Van Nieuwenhoven over de kinderopvang. Zij vond de analyse van de minister van de kinderopvang heel bijzonder. Mevrouw Varma was ook tevreden over 's ministers inspanningen op het punt van zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen. De aanzet is er en nu moet er verder invulling aan gegeven worden.

De **minister** wilde overleg met de minister van EZ overwegen, maar meende dat een dergelijke suggestie gedaan zou moeten worden bij de behandeling van de EZ-begroting en dat het het belangrijkste is, dat de activiteit doorgezet kan worden.

Hij was bereid bij het kabinet te melden dat vanuit de Kamer is verzocht om het hanteren van de N-norm of de emanipatie-effectrapportage ten aanzien van het belastingplan. Hij zegde toe de Kamer over die mogelijkheid te informeren.

Wat de kieslijsten betreft, herinnerde de bewindsman aan de door hem en minister Dijkstal begin 1997 georganiseerde zeer goed bezochte conferentie, die naar zij hopen partijen heeft geïnspireerd. Het is natuurlijk puur een zaak van de politieke partijen, maar wel is afgesproken dat de gang van zaken landelijk en lokaal zal worden gemonitord, zodat politieke partijen kunnen zien wat er nodig is aan rekrutering van potentiële kandidaten, interne opleiding en dergelijke. Er is overigens dit jaar veel meer beweging in de kieslijsten dan voorheen.

De bewindsman noemde het ook een mijlpaal dat het in 1998 100 jaar geleden is dat de nationale tentoonstelling Vrouw en arbeid is gehouden. Hieraan zal veel aandacht worden geschonken. Op 6 maart zal de tentoonstelling bij het IHV geopend worden en op 2 april zal een groot symposium worden gehouden, ook beleidsmatig van belang als overdracht van deze kabinetsperiode naar de volgende. Vlak na de Kerst zal de Kamer een informatiedossier ontvangen over alles wat er op dit gebied gaat gebeuren.

De voorzitter van de commissie,
Wolters

De griffier van de commissie,
Van Dijk